

MIROSLAV OVESNÝ

STRUKTURA OBECNÉ SOCIOLOGIE

K dílčím státním a resortním úkolům katedry marxisticko-leninské sociologie filozofické fakulty Univerzity J. E. Purkyně přistoupil nedávno nový, fakultní úkol „Struktura marxistické sociologické teorie“. K řešení tohoto úkolu byl vytvořen tříčlenný tým pracovníků, jehož vedoucím je doc. dr. M. Köttner, CSc. Tento úkol je v současné době velmi náročný. Je nutno dořešit problematiku struktury oboru sociologie, tj. úrovní sociologického poznání a jejich charakteru, jejich vzájemné vazby aj., a především problematiku struktury nejvyšší úrovně sociologického poznání — obecné sociologické teorie. Toto téma je spjato s otázkou předmětu obecné sociologie a jejího charakteru.

M. Köttner podal výklad svého pojetí ve stati „Metodologické problémy historického materialismu a marxisticko-leninské sociologické teorie“.¹ Hlavní kapitolou článku je výklad struktury oboru sociologie podle úrovní poznání. Autor tu analyzuje a) rovinu historického materialismu, b) rovinu empirického poznání jako rovinu mikropohledů na společnost, c) rovinu konkrétních sociologií a d) rovinu interdisciplinární syntézy (nebo pomezích problémů). Při rozboru empirického poznání zdůrazňuje nutnost leninského přístupu k faktům, konkrétně historického přístupu k sociálním jevům a třídního přístupu.

Z uvedeného pojetí obecné sociologické teorie vychází M. Köttner také ve svém skriptu „Úvod do marxistické sociologické teorie“,² v němž mj. rozebírá přehledně sférovou a sociální strukturu společnosti. Jako uvedení do studia sociologie je tento prozatímní učební text záslužnou prací autora.

Cílem mého článku není rozbor struktury úrovní sociologického poznání. V této otázce chci jen poukázat na to, že dosud obvyklé rozlišování tří úrovní je zjednodušující. V tomto členění je vynechána úroveň sociologického poznání, jehož předmětem jsou jednotlivé společensko-ekonomické formace. V této souvislosti upozorňuji na výklad A. Uledova a I.

¹ Köttner M.: *Metodologické problémy historického materialismu a marxisticko-leninské sociologické teorie*. (Článek ve sborníku *K metodologickým problémům marxisticko-leninské filozofie*, Brno 1980).

Slepenkova, kteří jako prvky systému sociologické vědy uvádějí: a) historický materialismus, b) vědecký komunismus, který „je v jistém smyslu sociologií komunistické formace“,³ c) speciální sociologické teorie a d) sociologické výzkumy. Pokud jde o speciální sociologie, usuzují, že je nezbytná další diferenciaci. Je např. velký rozdíl mezi sociologií kultury a sociologií jednotlivých složek kultury atp.

V článku chci se koncentrovat na problém struktury obecné vědy o společnosti, obecné sociologie. Vede mne k tomu mj. aktuální úkol uložený ministerstvem školství pracovníkům kateder sociologie, vypracovat celostátní skripta a později učebnici. Návrh osnov byl již sestaven na poradě kateder a nyní schválen. Od osnov ke skriptům je nsnadná cesta. Při jejich zpracování se bude prověřovat stavba, obsah a rozsah osnov. Nadto vyjde na povrch rozdílnost názorů pověřených autorů. Tuto rozdílnost lze zjistit srovnáním zatímních skript, užívaných na různých fakultách, např. skripta M. Köttnera se skriptem M. Petruska.⁴ M. Petruska pojímá sociologii jako vědu o společensko-ekonomických formacích. Ve svém schématu vnitřní struktury sociologie odlišuje obecnou sociologickou teorii od obecné filosofické teorie společnosti:

„Marxistická obecná sociologická teorie vychází z materialistického pojetí dějin a je s ním svou teoretickou složkou (obecné zákonitosti společenského vývoje) prakticky totožná, svou konceptuální složkou (obecným pojmoslovím) je zčásti totožná (pojmy základna, nadstavba, výrobní síly a vztahy, ekonomická struktura společnosti, společensko-ekonomická formace, třídy, třídní boj atd.), zčásti odlišná (kromě pojmů, které tvoří konceptuální jádro materialistického pojetí dějin, zahrnuje i speciální pojmy jako interakce, komunikace, role atp.). Podobně i obecná sociologická metodologie je zčásti totožná s metodologickou složkou materialistického pojetí dějin (dialektická metoda), zčásti odlišná (zahrnuje z hlediska historického materialismu speciální, z hlediska sociologie obecné metodologické problémy, jako je vztah teorie a empirie ve výzkumu, problém předvídání, problém vztahu mezi jevem, pojmem a ukazatelem atd.)“⁵

M. Petruska při definování předmětu sociologie se (patrně) opírá o Leninovu tézi, že Marx „... postavil sociologii na vědeckou základnu tím, že stanovil pojem společensko-ekonomické formace...“⁶ Podle mého názoru obecná problematika společensko-ekonomické formace (zvl. její systém a struktura) je sice jedním z hlavních témat obecné sociologie, avšak její předmět je širší. Vědou o společensko-ekonomických formacích je historická sociologie. (Její problematika se neomezuje jen na výklad formací.)

Rovněž ve skriptech J. Čihovského a M. Schneidera⁷ se obecná sociologie odlišuje od historického materialismu. Autoři vyslovují názor, že

² Köttner M.: *Úvod do marxistické sociologické teorie*. Brno 1978.

³ Uledov A., Slepenkov I.: *Současné problémy a perspektivy rozvoje marxisticko-leninské sociologie v SSSR*. (Úvodní kapitola v knize F. Hájka a M. Manové: *Současná sovětská sociologie*, Praha 1980).

⁴ Petruska M.: *Úvod do studia sociologie*. Praha 1978.

⁵ Petruska M.: *L. c.*, s. 69.

⁶ Lenin V. I.: *Spisy I*, s. 150. Praha 1951.

⁷ Čihovský J., Schneider M.: *Úvod do základů sociologie výchovy*. Olomouc 1977.

marxistická obecná teorie „představuje nižší rovinu“⁸ vzhledem k historickému materialismu. V komparaci skript bylo by možné pokračovat na důkaz nejednotnosti názorů.

OTEVŘENÉ OTÁZKY

Otevřenou otázkou není jen vztah sociologie a filosofie, zvl. obecné sociologie a historického materialismu (jako filosofické disciplíny), ale také hranice mezi sociologií a vědeckým komunismem, odlišnost od sociální psychologie aj. Dosavadní diskuse se zpravidla vedly tak, jako by otevřeným problémem bylo jen vymezení sociologie. Situace je však komplikovanější. I „druhá strana“ (filosofie, vědecký komunismus, sociální a kulturní antropologie atd.) má nesnáze s vymezením. Jestliže tedy obě strany jsou „v diskusi“, řešení nemůže být snadné. Nadto — jak nás zkušenosti poučují — každé zasahování do vnitřních záležitostí druhé strany naráží na odpor.

Prioritní význam má problematika vztahu sociologie a filosofie. Této otázce nelze uniknout. Považuji za účelné, aby se v dalším kole diskuse, které se dříve nebo později „roztočí“, současně řešila problematika obou stran. Řešení vyžadují tyto otázky:

1. Jestliže se filosofie definuje jako „věda o nejobecnějších zákonitostech bytí (tj. přírody a společnosti), lidského myšlení a procesu poznání“,⁹ kde jsou hranice nejobecnějších zákonů? Může být filosofickou disciplínou věda, zkoumající speciální zákony, působící jen v jedné formě pohybu hmoty? (Pokud jde o nižší formy pohybu hmoty, odpověď je evidentní. Např. zkoumání obecných forem a vlastností života je předmětem obecné biologie.¹⁰ Usuzuji, že nejobecnější zákony jsou jen ty, které působí v celé realitě.

K úkolům filosofie patří také zkoumání forem projevu nejobecnějších zákonů v přírodě a ve společnosti. Je značným přínosem filosofů, že v poslední době bádají nejen o dialektice přírody, ale také o dialektice společnosti. Např. ve sborníku „Kategorii socialnoj dialektiki“¹¹ se studuje zákonitost ve společnosti, kauzalita, působení zákona boje a jednoty protikladů, zákona negace ve společnosti aj. Poznatky o nejobecnějších zákonitostech a o formách jejich projevu tvoří filosofický základ pro všechny vědy, zvl. pro obecné vědy o jednotlivých formách pohybu hmoty.

2. Vystihuje uvedená definice filosofie celý předmět filosofie? Někteří filosofové zřejmě nesouhlasí s tímto výměrem. Např. M. S. Kagan vyzývá filosofy, že je „... třeba rozpracovávat marxistickou filosofickou antropologii, která je spájajícím článkem mezi vedami studujícími člověka a dialektickým materialismem“.¹²

3. Co je předmětem filosofických disciplín, které se zamýšlejí nad spo-

⁸ Čihovský J., Schneider M.: l. c., srv. s. 11.

⁹ *Filozofický slovník*, s. 139. (Překlad z ruského originálu.) Praha 1976.

¹⁰ Nečas O., Soška J., Šmarda J.: *Obecná biologie*, srv. s. 15. Praha 1975.

¹¹ *Kategorii socialnoj dialektiki*. (Sborník.) Minsk 1978.

¹² Kagan M. S.: *Luďská činnost*, s. 246. Bratislava 1977.

lečenskými jevy, např. filosofie kultury, filosofie techniky, politiky, práva, výchovy, umění atp.? V čem je odlišnost např. filosofie techniky od sociologie techniky, filosofie politiky od sociologie politiky? Sovětský teoretik práva D. A. Kerimov ve své knize „Filosofické problémy práva“¹³ rozebírá pojem podstaty a jevu v právu, pojem obsahu a formy a jejich vztahu v právu, jedinečné, zvláštní a obecné, systém v právu, strukturu a prvky v právu aj. Lze tímto způsobem zkonstruovat „model“ takové speciální filosofie?

4. Je dokončen proces vyčleňování speciálních věd z oboru filosofie? V učebnici „Marxisticko-leninská filosofie“¹⁴ se naznačuje možnost oddělení etiky a estetiky od filosofie. Lze očekávat ještě další oddělování?

V rámci otázky vztahu obecné sociologie a filosofie je nejžhavějším problémem vztah obecné sociologie a historického materialismu:

1. Vydjeme-li z pojetí historického materialismu jako „filosofické vědy o společnosti, materialisticky řešící základní otázku filosofie ve vztahu k historii a zkoumající na tomto základě obecné zákony historického vývoje a formy jejich realizace v činnosti lidí“¹⁵ obsahuje historický materialismus problematiku celé společenské reality? Jestliže ano, do jaké míry? Řešení této otázky „zasahuje“ nejen sociologii, ale i sociální psychologii a také speciální společenské vědy o jednotlivých oblastech společnosti. Autoři učebnice „Úvod do marxistické sociální psychologie“ H. Hiebsch a M. Vorwerg¹⁶ kritizují stanovisko, zastávané dříve marxistickými psychology a zvláště filosofy, že marxistická sociální psychologie je identická s historickým materialismem. Podle nich „... toto stanovisko představuje záměnu filosofických základů určité vědní disciplíny za její speciální otázky a problémy“¹⁷ D. A. Kerimov v již uvedené knize¹⁸ poukazuje na to, že schází přesné oddělení předmětu obecné teorie státu a práva od předmětu historického materialismu.

2. Jestliže historický materialismus zkoumá obecné zákony historického vývoje, které to jsou? Kde jsou jejich meze? Jsou to jen zákony vztahů mezi společenským bytím a společenským vědomím?

3. Jak z nefilosofických úrovní sociologického poznání vyrůstá úroveň filosofická? (V biologickém poznání jsou také různé úrovně,¹⁹ avšak nejvyšší — obecná biologie — není považována za filosofickou.)

Další otevřené otázky, tj. otázky vztahu mezi sociologií a jinými příbuznými vědami, v této stati vynechávám. Připomínám jen, že při řešení mělo by se postupovat důsledně podle principů klasifikace věd a ne podle „volných pravidel“.

¹³ Kerimov D. A.: *Filosofické problémy práva*. Praha 1979.

¹⁴ *Marxisticko-leninská filosofie*, (F. V. Konstantinov a kol.) Praha 1973, srv. str. 25

¹⁵ *Filosofický slovník*, s. 172.

¹⁶ Hiebsch H., Vorwerg M.: *Úvod do marxistické sociální psychologie*. Praha 1976.

¹⁷ Hiebsch H., Vorwerg M.: l. c., s. 21.

¹⁸ Kerimov D. A.: l. c., srv. s. 18.

¹⁹ Nečas O., Soška J., Šmarda J.: l. c., srv. s. 19.

ODRAZ SPOLEČNOSTI V KONCEPCÍCH OBECNÉ SOCIOLOGIE

Efektivnější než bádání o charakteru obecné sociologie je zkoumání, jak a do jaké míry odrážejí různé koncepce socioogie společnost, její soustavu, skladbu a „stavbu“. Jde o tyto koncepce: a) pojetí obecné sociologie jako vědy filosofické, b) jako vědy filosofické i nefilosofické, c) jako speciální nefilosofické vědy a d) pojetí „nevyhraněná“. Eliminuji koncepce, které nejsou rozpracované, a koncepce úzké, např. pojetí sociologie jako vědy o společenských skupinách. Při posuzování vycházím ze stanoviska, že obecná sociologie má za úkol podat komplexní výklad společnosti. Postupuji tu metodou přehledně inventarizace tématických okruhů. Na základě inventarizace lze poznat adekvátnost odrazu společnosti, jejích částí (složek) a vazeb mezi částmi, konstrukci výkladu, stupeň relevance témat aj.

Ad a): Odraz společnosti v historickém materialismu. Obsah, rozsah a struktura historického materialismu jsou víceméně stabilizovány. V učebnici „Marxisticko-leninská filosofie“²⁰ jsou v oddíle „Historický materialismus“ tyto kapitoly: Historický materialismus jako věda; Materiální výroba — základ společenského života; Společensko-ekonomická formace; Jednota a mnohotvárnost světodějného procesu; Třídy a třídní boj; Historické formy lidského společenství: kmen, národnost, národ; Politická organizace společnosti; Sociální revoluce; Struktura a forma společenského vědomí; Věda a její místo a úloha v životě společnosti; Společnost a osobnost; Úloha lidových mas a osobnosti v dějinách; Historický pokrok.

Je v těchto kapitolách zachycen celý komplex společenských jevů, tvořících společnost? Co chybí, resp. co je silně poddimenzováno? Své připomínky formuluji jen schématicky: Jestliže práce a jazyk jsou hlavní faktory sociogeneze, je třeba jim věnovat náležitou pozornost. V učebnici nejsou dostatečně vyloženy funkce a význam jazyka pro život společnosti. Do úvodní kapitoly patří také rozbor společenských potřeb a jejich rozvoje (zákon zvyšování potřeb). Jednou z hlavních kategorií historického materialismu je kategorie společenského bytí. V učebnici je společenské bytí interpretováno jako „... materiální život společnosti, jeho produkce a reprodukce. Ve společenském bytí je zahrnuta společenská výroba a podmínky pro tuto výrobu nezbytné, včetně reprodukce samotných lidí, systému společenských vztahů, vytvářejících se mezi lidmi v procesu výroby materiálních statků, tj. výrobních nebo ekonomických vztahů, materiálních aspektů rodinného života, života tříd, národů a jiných forem lidské pospolitosti“.²¹ Tento výklad měl být rozveden. Rovněž další důležitá kategorie historického materialismu — společenskoekonomická formace vyžaduje hlubší analýzu. Při výkladu antagonistických formací je třeba podrobit důkladnému rozboru jev, typický pro ně — válku. Z historických forem společenství nelze vybrat jen kmen, národnost, národ. Biosociální společenství (rodina) a sídlištní společenství nejsou „zanedbatelná“. (Např. urbanizace přinesla hluboké změny do života společnosti.) Dále považuji

²⁰ *Marxisticko-leninská filosofie*, I. c.,

²¹ *Marxisticko-leninská filosofie*, I. c., s. 224

za nezbytné analyzovat postavení, funkce a význam biosociálních kategorií (mužů a žen) ve společnosti. (Žena se nesmí v sociologii ztratit!) Součástí rozboru sociální struktury je i struktura profesionální. V kapitole o formách společenského vědomí se vytratilo — ze záhadných důvodů — ekonomické vědomí. Za nedostatek pokládám vynechání tématu o výchově. K výkladu stránek společenského života náleží problematika způsobu života, životní a kulturní úrovně. A konečně — sociologie nesmí zavřít oči před sociálně-patologickými jevy. Ke stavbě celého výkladu uvádím jen jednu připomínku: Jestliže historický materialismus je založen na poznatku prvotnosti společenského bytí a druhotnosti společenského vědomí, měla by být na tomto základě postavena hlavní konstrukce výkladu.

Ad b): Odraz společnosti v pojetí sociologie jako vědy filosofické a nefilosofické. Toto pojetí rozpracoval V. P. Rožin ve svém „Úvodu do marxistické sociologie“.²² Podle něho marxistická sociologie v širším smyslu — „... to je historický materialismus, který skúma najvšeobecnejšie zákony vývinu a fungování spoločnosti“.²³ V užšom smyslu — „... to je historický materialismus, ktorý skúma zákony vývinu a fungovania rôznych spoločenských formácií“.²⁴ Rožin usuzuje, že historický materialismus má dva aspekty: filosofický a sociologický. Jako filosofická věda zkoumá vztah společenského vědomí ke společenskému bytí a nejvšeobecnější zákony vývoje a fungování společnosti.²⁵ Jako sociologie je zaměřen ke studiu formací (= historický materialismus v užšom smyslu).²⁶ Rožin se ve své knize pokusil o vystižení struktury společnosti a jejích oblastí. Rozlišil čtyři základní oblasti společenského života, a to materiální, sociální, politickou a duchovní. Jeho pokus je pozoruhodný, avšak — podle mého názoru — má „slabá“ místa. Problematická je především jeho sociální oblast. Rožin považuje za sociální jevy „... ty spoločenské javy, ktoré patria do oblasti triednych, nacionálnych, rodovo-kmeňových, rodinných a iných vzťahov“.²⁷ Do sociálního života zařazuje také válku. Je evidentní, že tato oblast, resp. „život“, je značně heterogenní. Vedle sebe jsou tu jevy biosociální (vztahy rodinné, rodově-kmenové), třídní vztahy a také válka. Jestliže válka je pokračováním politiky, patří především do sféry politické. Snaha „zamontovat“ všechny společenské skupiny a jiná společenství do jednotlivých oblastí je marná. Např. kam začlenit sídlištní společenství? Mimo to některé skupiny (např. třídy) fungují v několika sférách. Z tohoto důvodu je účelné vyložit sociální strukturu odděleně od výkladu sférové struktury, i když jsou spjaté. Pokud jde o Rožinovo rozlišení filosofického a sociologického aspektu historického materialismu, nezdá se mně jeho názor na přeměnu sociologického charakteru ve filosofický (tj. v historickém materialismu v širším smyslu) přesvědčivý.

Ad c): Odraz společnosti v pojetí sociologie jako speciální nefilosofické vědy. Jedním z nejznámějších představitelů této koncepce je Ž. Ošavkov.

²² Rožin V. P.: *Úvod do marxistické sociologie*. Bratislava 1963.

²³ Rožin V. P.: l. c., s. 36

²⁴ Rožin V. P.: l. c., s. 36.

²⁵ Rožin V. P.: l. c., srv. s. 18

²⁶ Rožin V. P.: l. c., srv. 34.

²⁷ Rožin V. P.: l. c., s. 112.

Argumenty pro toto pojetí uvádí ve své knize „Sociologijata kato nauka“.²⁸ Úkolem sociologie je pode něho především studium „sociologické struktury“, tj. zákonů vzájemného působení mezi hlavními oblastmi společnosti.²⁹ Ošavkov podává ve své knize také návrh učebního programu sociologie. Hlavní část osnov tvoří oddíl o základní sociologické struktuře společnosti (témata: příroda a společnost; materiální výroba; společenské formace; třídy; třídní boj a sociální revoluce; duchovní produkce a její hlavní oblasti aj.)³⁰ Návrh učebního programu je velmi široký, obsahuje také tématické okruhy, které jsou v učebnicích historického materialismu opomíjeny, např. témata: společenské potřeby, zájmy a činnosti; dělba práce; válka a mír; komunikace (jazyk, tisk, televize, kino); sídlištní společenství; sociologická problematika muže a ženy aj.

Obdobné široké pojetí sociologie je realizováno v učebnici Ante Fiamenga „Základy všeobecnej sociológie“.³¹ Autor vidí odlišnost sociologie od historického materialismu v tom, že sociologie je „... také všeobecná společenská věda, která sa zaoberá skúmaním štruktúry a vývinu spoločnosti od analýzy jednotlivých typických spoločenských javov cez analýzu jednotlivých spoločenských formácií až po analýzu spoločnosti vôbec. Oproti tomu historický materializmus je filozofickým základom sociológie, je jej základnou teóriou a všeobecnou metódou...“.³²

Bylo by záslužné, kdyby zastánci této koncepce vypracovali nejen učební program obecné sociologie, ale také historického materialismu. Komparace těchto programů by usnadnila hlubší posouzení této koncepce.

Ad d): Odraz společnosti v pojetích nevyhraněných. Někteří sociologové, jak bylo uvedeno, se nevyjadřují k otázce vztahu historického materialismu a obecné sociologie. Z těchto sociologů je třeba uvést především J. Szczepeańskiho. Ve své knize „Základní sociologické pojmy“³³ zdůrazňuje význam ontologických tezí, vypovídajících o tom, jaká je podstata skutečnosti popisované sociologií,³⁴ avšak v otázce marxistických filosofických tezí sociologie odkazuje na jiného autora. Jeho kniha je sice jen úvodem do sociologie, přesto lze si z jejího obsahu utvořit představu o autorově konstrukci obecné sociologie. Szczepeański neformuluje precizní definici sociologie a zdůvodňuje to tím, že „... každá věda je měnícím se systémem názorů, teorií, hypotéz...“³⁵ Podle něho hlavním předmětem studia sociologů jsou pospolitosti. Také jeho kniha se soustřeďuje na výklad pospolitosti a jejich podmínek, tj. „... podmínek, ve kterých tyto pospolitosti vznikají a které určují jejich život“.³⁶ Těmito podmínkami jsou podmínky přírodní, ekonomické (Szczepeański zahrnuje do ekonomických základů nejen výrobní vztahy, ale i výrobní síly) a kulturní.

Domnívám se, že autor příliš vyzvedává studium pospolitosti; jinými slovy: považují výklad oblastí společenského života za neméně významný.

²⁸ Ošavkov Ž.: *Sociologijata kato nauka*. Sofia 1970.

²⁹ Ošavkov Ž.: l. c. sv. 32.

³⁰ Ošavkov Ž.: l. c., s. 88 a n.

³¹ Fiamengo A.: *Základy všeobecnej sociológie*. Bratislava 1968.

³² Fiamengo A.: l. c., s. 76.

³³ Szczepeański J.: *Základní sociologické pojmy*. Praha 1966.

³⁴ Szczepeański J.: l. c., sv. s. 15.

³⁵ Szczepeański J.: l. c., s. 9.

³⁶ Szczepeański J.: l. c., s. 18.

Na závěr této kapitoly — mám-li shrnout výsledky přehledu uvedených příkladů prací, založených na různých koncepcích — konstatuji, že „nejkomplexnější“ rozbor struktury společnosti (zatím) přinesli, resp. postulovali sociologové, pojímající sociologii jako vědu nefilosofickou.

STRUKTURA OBECNÉ SOCIOLOGIE V NAŠICH OSNOVÁCH

Relativně široké pojetí obecné sociologie je obsaženo — a v tom je jejich přednost — také ve schválených osnovách výuky sociologie na vysokých školách. Komise, pověřená zpracováním učebního plánu, byla postavena před úkol „sméstnat“ širokou problematiku sociologické teorie do čtyř semestrů. Tato realita vysvětluje, že osnovy jsou výběrem tematických okruhů. Zčásti se přihlíželo k tomu, že některé okruhy budou podrobněji vyloženy v přednáškách speciálních sociologických disciplín.

V osnovách jsou tyto oddíly (názvy jsou místy zkráceny):

I. Pojetí marxistické sociologie a jejího předmětu. Pojetí struktury sociologické teorie a její metodologické problémy. II. Pojetí společnosti. Pojem společensko-ekonomické formace. III. Příroda a společnost. IV. Práce a výroba. V. Sociální struktura (sociální útvary a skupiny, dynamika ve spol. skupinách, procesy a sociální vazby ve skupinách). VI. Společenský vývoj a pokrok. VII. Moc, stát a politika. Společenské vědomí. Kultura. VIII. Sociologické pojetí osobnosti. Pohled na tyto osnovy ukazuje, do jaké míry je rozbor struktury společnosti komplexní.

Podle mého názoru nabízí se možnost rozšíření „prostoru“ pro komplexnější výklad začleněním úvodu do sociologie do obecné sociologie. V tomto případě bylo by možno doplnit výklad dalšími tematickými okruhy. Navrhují tyto doplňky:

- zahájit úvod vlastního výkladu kapitolou o společenské determinaci člověka (srv. kapitolu „Homo socius“ v knize J. Wiatra „Společnost“),³⁷
- rozšířit úvod rozbohem systému společenských potřeb,
- začlenit do úvodu výklad funkcí a významu jazyka,
- při výkladu oblasti výroby rozvést téma „technika a společnost“,
- do oddílů o sociální struktuře společnosti zařadit výklad etnických společenství, biosociálních skupin a kategorií (mj. problematiku postavení mužů a žen ve společnosti) a také výklad sídlištní struktury,
- ke kapitole o sféře politiky připojit analýzu války a rovněž výklad sféry práva,
- ve zvláštní kapitole vyložit hlavní stránky společenského života (způsob života, životní a kulturní úroveň),
- jako samostatnou kapitolu zavést rozbor sociálně patologických jevů,
- prohloubit v příslušných kapitolách výklad činností a procesů (zvl. při výkladu spol. formací).

Pokud jde o stavbu osnov, předkládám k úvaže návrh vyložit nejprve celou sférovou strukturu společnosti a pak sociální strukturu a uzavřít obecnou sociologii kapitolou o společenském vývoji a pokroku (včetně sociologických prognóz).

Jako „podkladový materiál“ je třeba využít nejen poznatků filosofie

a jejich disciplín, speciálních věd (věd. komunismu, ekonomie, politické vědy, demografie aj.), ale také poznatků speciálních sociologií, zvl. těch, které mají obecnější charakter (např. sociologie kultury, sociologie práce, sociologie konfliktu aj.).

Podle mého názoru je účelné doložit výklad témat obecné sociologie údaji historickými, demografickými, sociografickými, ekonomickými atd. a zejména údaji získanými z empirických výzkumů. Např. při výkladu společenských formací je na místě uvést chronologickou periodizaci světových dějin a také našich dějin, v kapitole o oblasti výroby etapy vývoje techniky (např. podle S. V. Šuchardina)³⁸ údaje o současném stavu rozvoje vědecko-technické revoluce, v oddíle o sociální struktuře údaje o třídní struktuře v zemích socialistických, kapitalistických i rozvojových, dále údaje o struktuře profesionální, sídlištní a etnické, v kapitole „Společenské vědomí“ poznatky z výzkumu politického a právního vědomí, hodnotové orientace, religiozity aj., v kapitole o sociologické problematice kultury údaje o kulturní úrovni, o konsumu umění atp., v kapitole o sociálně patologických jevech — bude-li realizována — údaje o kriminalitě a její skladbě, a alkoholismu, sebevražednosti aj.

Příprava celostátních skript a učebnice bude nepochybně stimulovat další rozvíjení marxistické obecné sociologické teorie.

СТРУКТУРА ОБЩЕЙ СОЦИОЛОГИИ

В введении к ирелдагаемой статье автор обращает внимание на разновидность концепций общей социологии, излагаемых в литературе для студентов-социологов. Анализируя концепции этого рода, он различает понимания социологии а) как философской науки, б) как философской и нефилософской науки (Рожин), в) как нефилософской науки (Ошавков, Фиаменго) и г) концепции не вполне однозначные. Статья сосредоточивает внимание читателя на проблеме, каким образом структура общества отражается в структуре социологии в зависимости от данной концепции. По мнению автора, релеятивно наиболее полным и комплексным является отражение общества в концепции социологии как нефилософской науки (Ошавков, Фиаменго). Заключительная часть статьи посвящена анализу структуры общей социологии, отраженной учебными программами социологии и предлагает корректуры и дополнения этих программ.

DIE STRUKTUR DER ALLGEMEINEN SOZIOLOGIE

In der Einleitung zu seinem Aufsatz „Die Struktur der allgemeinen Soziologie“ macht der Autor auf verschiedenartige Konzeptionen der allgemeinen Soziologie in der für die Studenten empfohlenen Literatur aufmerksam. Bei der Erörterung der Konzeptionen unterscheidet er die Auffassung der Soziologie a) als philosophischer Wissenschaft, b) als philosophischer und zugleich nichtphilosophischer Wissenschaft (Rožin), c) als nichtphilosophischer Wissenschaft (Ošavkov, Fiamengo) und d) andere nicht eindeutig formulierte Auffassungen. Der Autor analysiert vor allem das Problem, wie die objektive Gesellschaftsstruktur in der Struktur der allgemeinen Soziologie abhängig von der Auffassung abgebildet wird. Er stellt fest, dass die relativ komplexeste theoretische Reproduktion der sozialen Realität in der Konzeption der

³⁷ Wiatr J.: *Společnost. — Úvod do systematické sociologie.* (kap. 1), Praha 1968.

³⁸ Šuchardin S. V.: *Současná vědeckotechnická revoluce.* (kap. 1—4), Praha 1973.

Soziologie als nichtphilosophischer Wissenschaft (Ošavkov, Fiamengo) ausgedrückt wird. Zum Schluss des Aufsatzes wird die Struktur der Soziologie im neuen Lehrplan erörtert und werden einige Veränderungen und Ergänzungen entworfen.